

Олег Харченко,
доцент кафедри медіапродюсування
та видавничої справи Факультету журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат філологічних наук

Oleg Kharchenko,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Media
production and Publishing Studies,
Faculty of Journalism,
Borys Grinchenko Kyiv University

Email: ov.kharchenko@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0002-6263-4573

УДК 811.111(73)'27'06

DOI <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2022.2-14.4>

АМЕРИКАНСЬКИЙ ГУМОРИСТИЧНИЙ ДИСКУРС. СТРАТЕГІЯ МАНІПУЛЯЦІЇ

AMERICAN HUMOROUS DISCOURSE. MANIPULATION STRATEGY

Здійснене дослідження засвідчує, що комунікативна стратегія маніпуляції широко поширена в американському гумористичному дискурсі. Комунікативна стратегія маніпуляції може бути реалізована через тактику двозначності, тактику неправильної логіки, тактику комічної брехні та тактику стриманості. Це може бути реалізовано за допомогою тактики двозначності та різних типів двозначних комунікативних актів, які використовують такі варіанти подвійного значення: «фінальний каламбур оповідання», «ураган каламбурів», «скритий каламбур», «подвійний натяк», «невинний натяк», «випадкові натяки», «подвійний зміст з уточненням» тощо. Принаймні частково вони базуються на такому когнітивному патерні, як патерн фон Ресторффа (von Restorff) або «неординарність» (Extraordinarity). Сучасність характеризується процесом номінації та стандартизації американської термінології, що застосовується для американської літератури, літературної журналістики та кіно, при цьому вона активно проникає у мультимедійний контент усього світу.

Ключові слова: американський гумористичний дискурс, стилістична фігура, троп, когнітивний патерн, рефреймінг тощо.

The conducted research shows that the communicative strategy of manipulation is widespread in the American humorous discourse. The communicative strategy of manipulation can be implemented through the tactic of ambiguity, the tactic of faulty logic, the tactic of comic lies, and the tactic of restraint. This can be implemented through ambiguity tactics and different types of ambiguous communicative acts that use the following variants of double meaning: «Feghoot», «hurricane of puns», «Stealth», «double entendre», «innocent innuendo», «accidental innuendo», «double meaning with clarification», «Lampshaded double entendre» etc. At least in part, they are based on such a cognitive pattern as «Von Restorff» or «Extraordinarity». Modernity is characterized by the process of nomination and standardization of American terminology, which is used for American literature, literary journalism, and cinema, while it actively penetrates into multimedia content around the world.

Key words: American humorous discourse, stylistic figure, trope, cognitive pattern, reframing, etc.

Дослідження американського гумористичного дискурсу є актуальною проблемою сучасної когнітивної лінгвістики через його активне просування в українському комунікативному просторі. Аналіз концептуальних і термінологічних розробок

в американському гумористичному дискурсі веде до розробки нових методів і підходів до його кодифікації.

Метою статті є встановлення когнітивно-стилістичних засобів, що викликають комічний ефект в американському гумористичному дискурсі.

Мета передбачає такі **завдання**: 1) визначення характерних когнітивних механізмів комізму; 2) розкриття основних комунікативних тактик американського гумористичного дискурсу; 3) уточнення аспектів аналізу стратегії маніпулювання й тактики неоднозначності; 4) встановлення основних варіантів стилістичних засобів прийому багатозначності; 5) зображення деяких американських стилістичних фігур, що викликає комічний ефект і його посилення.

Новизна пропонованого аналізу визначається синтезом теоретичних і практичних досліджень американського гумористичного дискурсу й тактики двозначності, введенням таких термінів, як рефреймінг інференцій і реєстрів, когнітивних патернів.

Теоретична цінність дослідження обґрунтовується визначенням основних когнітивних механізмів гумору та розкриттям основних методів аналізу американського гумористичного дискурсу.

Практичне значення статті, яка може бути використана в соціолінгвістичних, культурологічних, когнітивно-лінгвістичних, психолінгвістичних, дискурсивних та інших дослідженнях, визначається введенням сучасних американських термінів, що стосуються варіантів класичних стилістичних фігур, які застосовуються для створення комічного ефекту.

Пропоноване дослідження базується на роботах В. Самохіної [1, с. 7–220], В. Раскіна [11, с. 115–155] та С. Аттардо [3, с. 289–320], які аналізували проблеми гумору й комізму в найпоширенішому вигляді.

Аналізуючи феномен комізму, зазначаємо, що континуум останнього включає гумор та його інтелектуальні різновиди — дотеп, сатиру, сарказм і частково іронію (трагічна іронія не враховується). Отже, ми визначаємо комізм як інтелектуальну та емоційну діяльність ігрового й творчого характеру, засновану на несподіваному переформатуванні сенсу, спрямовану на сміх аудиторії, підґрунтям якої є: агресія, лібідо, пейоративність, безтурботна веселість.

Спираючись на визначення гумористичного дискурсу В. О. Самохіної [1, с. 7–220], визначаємо американський комічний дискурс як текст американського відправника зі специфічним мовним та позамовним запасом реалізації внутрішньої сміхової інтенції, розгорнутої в динамічну соціальну ситуацію сміху, радості та ігрового спілкування. Основними варіантами комічного дискурсу є гумористичний, сатиричний, саркастичний, іронічний дискурси.

У теорії нейролінгвістичного програмування, розробленій Р. Бендлером, термін «рефреймінг»

означає методи зміни того, як деякі люди розуміють речі, і спроби знайти альтернативні способи бачення ідей, ситуацій тощо [5]. Відтоді «рефреймінг» використовується психіатрами, щоб допомогти своїм пацієнтам позбутися різних фобій.

У нашому дослідженні ми визначаємо термін «рефреймінг» із лінгвокогнітивної точки зору як складний механізм несподіваного перемикання висновків (від логічних до нелогічних, містично-релігійних, інсинуативних, образних, абсурдних, непередбачуваних, але ймовірних тощо), реєстрів (від ввічливого нейтрального до іронічного, неформального, грубого табу тощо); патерни (насамперед від нейтрального до фон Ресторффа, ілюзорної переваги тощо), контексти (насамперед ситуативні), які приводять до зіткнення явних і неявних смислів й до комічного ефекту.

Приймаючи ідею про те, що потік дискурсу здійснюється через якісь когнітивні фрейми, принаймні частково, комічний ефект викликають такі концептуальні речі, як когнітивні патерни.

Більшість когнітивних упереджень виявлено та експериментально доведено Д. Канеманом й А. Тверським [9, с. 10–55; 12, с. 297–330]. На нашу думку, когнітивний патерн — це ментальний фільтр, що являє схему зв'язку набору кількох фреймів і динамічної моделі пізнання реальності, об'єднаних навколо якоїсь ключової ціннісної домінанти, часте використання якої формує, а іноді й деформує, когнітивні рамки пізнання реальності та призводить до фіксації однойменного когнітивного упередження у світогляді комуніканта. Когнітивний патерн — це проміжний ланцюжок між фреймом і когнітивним упередженням.

Згідно з нашими дослідженнями, в американському гуморі дуже чітко проявляється когнітивний патерн фон Ресторффа, коли люди звертають більше уваги на незвичайні, нестандартні та химерні предмети й слова, що лежить в основі однойменного когнітивного упередження. Г. фон Ресторфф стверджує, що таке когнітивне упередження властиве багатьом людям [16]. Цей патерн базується на такій ціннісній домінанті, як «цікавість» (Будь цікавим і пам'ятай все оригінальне й звичайне!) і складається з двох основних фреймів — «незвичайні об'єкти» й «незвичайні явища та загадки». Цей когнітивний патерн може відображатися за допомогою таких стилістичних фігур, як гіпербола, гротеск, каламбур, подвійний зміст тощо. У наступному прикладі нейтральний когнітивний патерн змінюється на когнітивний

патерн фон Ресторфф: “Three brothers asked their mother to think of a name for their cattle ranch. She suggested Focus ranch, which rather puzzled them until she explained that ‘Focus means where the SUN’S RAYS MEET!’” [7]. Цей каламбур ґрунтується на паронімії фразеологізмів «сонячні промені перетинаються» та «сини вирощують м’ясо», де пафосний експліцитний зміст накладається на загальний імпліцитний, що приводить до використання стилістичної фігури пастиш (pastiche) у вузькому значенні та актуалізації механізму асоціативного накладення. Рефреймінг логічних і несподіваних можливих інференцій супроводжується актуалізацією когнітивного патерну фон Ресторфф та наміром розважитися.

Аналізуючи американський гумористичний дискурс, можна виділити дві основні комунікативні стратегії адресата — стратегію розваги та стратегію маніпуляції. Д. Леві вважає, що «будь-яка стратегія є когнітивним процесом, у якому відправник співвідносить свою комунікативну мету з певним мовним вираженням» [10]. Ми визначаємо «комунікативну стратегію комічного дискурсу» як процес розробки та реалізації якоїсь певної комунікативної мети, яка ставиться через якийсь ефективний вплив і отримання сміху аудиторії.

Під «тактикою» ми розуміємо сукупність мовних засобів (типово стилістичних прийомів), які викликають комічний ефект, і способи реалізації якоїсь певної стратегії.

Комунікативна стратегія маніпуляції може бути реалізована через тактику двозначності, тактику неправильної логіки, тактику комічної брехні та тактику стриманості.

Тактика двозначності реалізується не лише через класичні, але й деякі сучасні варіанти іронії, каламбуру, інсинуацій, подвійного смислу, які нещодавно кодифікувалися в американському комунікативному просторі та були виявлені під час моніторингу мультимедійного простору.

Тактика двозначності може бути реалізована через стилістичну фігуру подвійного змісту (double entendre), коли явне значення деякої фрази є ввічливим і невинним, але імпліцитне містить якийсь сексуальний або табуйований натяк. У романтичній комедії «Спіймати злодія» (“To Catch a Thief”) 1955 р. режисера А. Гічкока головний герой Джон досить часто вдається до тактики двозначності, намагаючись вкласти у свої фрази додатковий сексуальний сенс і тлумачити слова Френсі кризь ту ж призму:

“Francie: (sharing a chicken meal) Do you want a leg or a breast? John: You make the choice. ...

Francie: (before watching the fireworks) I have a feeling that tonight you’re going to see one of the Riviera’s most fascinating sights... I was talking about the fireworks. John: I never doubted it” [8]. Під час першого комунікативного обміну Френсі вдається до тактики комунікативного обміну, пов’язаного з вибором їжі. Джон використовує тактику двозначності через стилістичну фігуру подвійного змісту, імпліцитно натякаючи, що Френсі для Джона — приваблива Курка. У другому комунікативному обміні Франсі вдається до тактики інформування. Джон відповідає явно нейтральною фразою: “I never doubted it”. Але імпліцитний рівень фрази містить метафоричний сексуальний натяк. Джон упевнений, що вночі Френсі буде з ним і це буде “the Riviera’s most fascinating sights” у його житті. Переформатування явних і неявних смислів та актуалізація інтенції лібідо призводить до комічного ефекту комунікативних обмінів.

Тактика неоднозначності може бути реалізована за допомогою такого американського варіанта подвійного змісту, як подвійний зміст з уточненням (Lampshaded double entendre), основна ідея якого полягає в тому, що адресант вживає якийсь вислів з подвійним змістом, а після нього ще якусь додаткову фразу, намагаючись перевірити, чи її адресат розуміє, чи ні. У “BASEketball”, спортивній комедії 1998 р. режисера Д. Цукера, один із головних героїв — Бакстер, перебуваючи вдома, говорить своїй гості Іветт таку фразу: “My hallway could use a good... buffing, if you know what I mean...” [15]. Відповідно до ситуаційного контексту Іветт взяла в руки електричний прилад для полірування полу, тому вислів Бакстера отримав два значення, адже лексична одиниця “buffing” вживається як “polishing” та “adult games”. Так, у комунікативному акті Бакстера можна помітити перемикання тактики інформування, тактики двозначності й тактики інтерпретації. Крім того, актуалізується інтенція лібідо та використовується механізм асоціативного нав’язування. Загалом це призводить до комічного ефекту.

Тактику двозначності можна застосувати за допомогою такого стилістичного прийому, як випадкове іннуендо (Accidental Innuendo), коли якась випадкова фраза відправника може призвести до зіткнення її імпліцитного та експліцитного змісту й виникнення комічного ефекту. У фільмі «Черепашки-ніндзя» (“Teenage Mutant Ninja Turtles”), 1990 р. режисера С. Баррон, є такий комунікативний обмін: “What were you doing up on the roof? Coming... to a decision” [6].

Один із героїв вживає дієслово «прийти» в метафоричному значенні «вирішувати», але через паузу це дієслово актуалізується в прямому значенні «наближатися». Переформатування явних і неявних смислів, а також механізм асоціативного нав'язування призводить до комічного ефекту та додаткового натяку на те, що герой цього фільму — брехун.

Одним із стилістичних засобів реалізації тактики двозначності в американському гумористичному дискурсі є «невинне іннуендо» (Innocent Innuendo), коли відправник вимовляє двозначні фрази з можливими брудними натяками, але в кінці комунікативного акту адресат з'ясовує, що адресант використав лише невинне та явне значення фрази. У пісні "Small Hours" (Pogues band) натрапляємо на такі рядки: "Now that you're alone with me — Close the door and turn the key — We'll stay up late... and watch TV" [6]. Скриті натяки сексуального характеру в перших двох рядках і першій половині третього руйнуються невинним та ввічливим закінченням третього («і дивитися телевізор»). Рефреймінг імпліцитних і експліцитних смислів призводить до комічного ефекту, викликаного принципом обманутого очікування.

Тактика неоднозначності може бути реалізована через такий американський комедійний варіант розширеного каламбуру, як «скритий каламбур» (Stealth pun), коли жартівник вдається до поєднання подвійного змісту (double entendre) та експліцитного прикриття за допомогою використання апозіопезису, каламбуру і можливого додавання абсурду. Найчастішими прикладами застосування тактики двозначності через стилістичний прийом скритого каламбуру є незакінчені жарти: (a) "What's the difference between Pamela Anderson and Panama Canal? Well, the Panama Canal is a busy ditch..."; (b) "What's the difference between a rooster and a lawyer? One of them clucks defiance..."; (c) "What's the difference between a goldfish and a mountain goat? A goldfish mucks around a fountain..." [14]. У запитаннях усіх цих жартів (зачинах) адресанти вдаються до неявного та абсурдного порівняння лексичних одиниць, які взагалі не сумісні (Pamela Anderson — Panama Canal; rooster — lawyer; a goldfish — mountain goat). Відповіді на всі ці запитання є неповними, що свідчить про застосування апозіопезису. Завдяки актуалізації механізму асоціативної ідентифікації та принципу аналогії, адресати цих жартів можуть легко відтворити скритий каламбур (ditch — bitch; defiance — defense; fountain — mountain). Крім того, комічний ефект жартів посилюється використанням такого стилістичного прийому,

як пафос (bathos), що характеризується переходом від ввічливої лексики до грубої.

Американський каламбур під назвою «фінальний каламбур» (Feghoot) є одним із засобів реалізації тактики двозначності в американському гумористичному дискурсі. Зазвичай фінальний каламбур завершує оповідання малого формату до 300 слів. Цей варіант каламбуру був названий на честь персонажа Фердинанда Фегута з журналу "Fantasy and Science short stories" і спочатку означав фінальний каламбур історії чи короткометражного фільму в жанрі фентезі або наукової фантастики.

У "John Dies at the End", комічному романі Жаків Д. Парджіна 2007 р., є такий фрагмент дискурсу комічного: "I have a friend, Dana, who was in the grocery store one day, and her arm, like, bursts into flame. Just like that. Just her arm. And she's screaming and waving her arm around and around, flames shooting everywhere. Finally the cops showed up and arrested her. — Arrested her. Why did... — Possession of unlicensed firearms" [17]. Комічний ефект цього фрагменту створює фінальний каламбур, заснований на двох значеннях такої лексичної одиниці, як «вогнепальна зброя». Словесне значення його — «рука в полум'ї», а еквівалентне словникове — «маленький пістолет». Чорний гумор фрагмента доповнюється градацією (посиленням емоційної напруги), anaphora (Just... Just), tautology (around... around, arrested... arrested), isokolon (Just like that. Just her arm). На когнітивному рівні ми спостерігаємо застосування неординарного патерну та механізму асоціативного накладення.

Висновки. Когнітивний та лінгвостилістичний аналіз низки фрагментів американського гумористичного дискурсу дає змогу стверджувати, що ключовим когнітивним механізмом гумору є рефреймінг когнітивних патернів та контекстів, які призводять до зіткнення явних і неявних значень та комічного ефекту. Комунікативна тактика двозначності як одна з можливих тактик стратегії маніпулювання в американському комічному дискурсі базується на низці американських варіантів таких стилістичних засобів, як каламбур, інсинуація та двозначність, до яких належать фінальний каламбур, ураган каламбурів, скритий каламбур, невинний натяк, випадковий натяк, подвійний зміст з уточненням тощо.

Кількість варіантів таких стилістичних фігур, як подвійний зміст (double entendre) та каламбур, а також інших фігур, що призводять до комічного ефекту, не обмежується згаданими в дослідженні, тому перспектива аналізу

американського гумористичного дискурсу полягає в подальшому виявленні, класифікації та кодифікації всіх, не тільки класичних, а й американських лінгвістичних стилістичних засобів гумору, що проникають у літературну журналістику та мультимедійний контент усього світу.

Список використаних джерел

1. Самохіна В. А. Сучасний англомовний жарт: монографія. Харків: Харківський національний університет імені В. І. Каразіна, 2008. 355 с.
2. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як мислекомунікативна освіта. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2003. № 586. С. 33–38.
3. Attardo S., Raskin V. Script Theory Revisited: Joke Similarity and Joke Representation Model. *Humor: International Journal of Humor Research*. 1991. № 4. pp. 293–347.
4. Barron S. Teenage Mutant Ninja Turtles. Superhero film. 1990. 93 min. New Line Cinema. URL: <https://dersuater.monster/movies/play/teenage-mutant-ninja-turtles-1990?mid> (accessed 11 November 2022).
5. Bandler R. Reframing: NLP And The Transformation Of Meaning. Washington : Real People Press. 1983. 208 p.
6. Brook M. Small Hours. Song. The Pogues. 1993. URL: <https://www.lyrics.com/lyric/879389/The+Pogues/Small+Hours> (accessed 11 November 2022).
7. Columbia M. Ethnic Jokes. 2021. URL: <http://www.sekoj.com/ethnicjokes/index.html> (accessed 12 November 2022).
8. Hitchcock A. To Catch a Thief. 1955. Romantic thriller. 106Mn. Paramount Pictures. URL: <http://www.imdb.com/title/tt0048728/> (accessed 10 February 2022).
9. Kahneman D. A., Slovic P., Tversky A., Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases. New York : Cambridge University Press, 1982. 556 p.
10. Levy D. M. Communicative goals and strategies: between Discourse and Syntax. *Discourse and Syntax*. N.Y.: Academic Press, 1979. Vol.12. pp. 183–210.
11. Raskin V. The Semantic Mechanisms of Humor. Reidel: Dordrecht. 1985. 280 p.
12. Tversky A. Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty*. 1992. № 5. pp. 297–332.
13. Tropedia 2022. Feghoot. URL: <https://tropedia.fandom.com/wiki/Feghoot> (accessed 11 November 2022).
14. Tropedia. 2022. Stealth pun. URL: https://tropedia.fandom.com/wiki/Stealth_Pun (accessed 11 November 2022).
15. Zucker D. BASEketball. 1998. Asports comedy flim. 108Mn. Universal Pictures. URL: http://www.imdb.com/title/tt0131857/trivia?tab=qt&ref_=tt_trv_qu (accessed 11 November 2022).
16. Von Restorff H. (1933). «Über die Wirkung von Bereichsbildungen im Spurenfeld (The effects of field formation in the trace field)». *Psychological Research*. 18 (1). pp. 299–342.
17. Wong D. John dies at the end. 2007. Permuted Press. 2007. 480 p.

References

1. Samokhina, V. A. (2008), *Modern English Joke: a Monograph*, Kharkivskiyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv, 355 p.
2. Shevchenko, I. S. & Morozova, O. I. (2003), «Discourse as thought-communicative education», *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, no. 586, pp. 33–38.
3. Attardo, S. & Raskin, V. (1991), «Script Theory Revisited: Joke Similarity and Joke Representation Model», *Humor: International Journal of Humor Research*, no. 4, pp. 293–347.
4. Barron, S. (1990), *Teenage Mutant Ninja Turtles*. Superhero film, available at: <https://dersuater.monster/movies/play/teenage-mutant-ninja-turtles-1990?mid> (accessed 11 November 2022).
5. Bandler, R. (1983), *Reframing: NLP And The Transformation Of Meaning*, Real People Press, Washington, 208 p.
6. Brook, M. (1993), *Small Hours*. Song. The Pogues, available at: <https://www.lyrics.com/lyric/879389/The+Pogues/Small+Hours> (accessed 11 November 2022).
7. Columbia, M. (2021), *Ethnic Jokes*, available at: <http://www.sekoj.com/ethnicjokes/index.html> (accessed 12 November 2022).
8. Hitchcock, A. (1955), *To Catch a Thief*. Romantic thriller. 106Mn. Paramount Pictures, available at: <http://www.imdb.com/title/tt0048728/> (accessed 10 February 2022).
9. Kahneman, D. A., Slovic, P. & Tversky, A. (1982), *Judgment Under Uncertainty*, Cambridge University Press, Heuristics and Biases New York, 1982, 556 p.
10. Levy, D. M. (1979), *Communicative goals and strategies: between Discourse and Syntax*. *Discourse and Syntax*, Academic Press, N.Y., vol.12, pp. 183–210.
11. Raskin, V. (1985), *The Semantic Mechanisms of Humor*, Dordrecht, Reidel, 280 p.
12. Tversky, A. (1992), «Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty», *Journal of Risk and Uncertainty*, no. 5, pp. 297–332.
13. Tropedia (2022), «Feghoot», available at: <https://tropedia.fandom.com/wiki/Feghoot> (accessed 11 November 2022).
14. Tropedia (2022), «Stealth pun», available at: https://tropedia.fandom.com/wiki/Stealth_Pun (accessed 11 November 2022).
15. Zucker, D. (1998), *BASEketball*. Asports comedy flim. 108Mn. Universal Pictures, available at: http://www.imdb.com/title/tt0131857/trivia?tab=qt&ref_=tt_trv_qu (accessed 11 November 2022).
16. Von Restorff, H. (1933). «Über die Wirkung von Bereichsbildungen im Spurenfeld (The effects of field formation in the trace field)». *Psychological Research*, iss. 18 (1), pp. 299–342.
17. Wong, D. (2007), *John Dies at the End*, Permuted Press, 480 p.

Надіслано до редакції: 14.12.2022 р.